

SZERKESZTŐI JEGYZET

Összeesküvéselméletek, harctéri retorika, al-pári hangvétel, szélsőségesen eltérő valóság-értelmezések és gyűlölködő szembenállások szövik át mindennapjainkat. Egyre nehezebb a tisztánlátás a valós tények és tudományos magyarázatok, illetve a tendenciózus álhírek és áltudományos értelmezések dzsungelében. Nem kivétel ez alól a nevelés-oktatás világa sem, amely közel két évszázadon keresztül egyik legfontosabb hajtóereje volt az ipari társadalmak létrejöttének és a földrészeket átalakító modernizáció térhódításának. A tömegoktatás válsága globális probléma, amelyet persze tovább mélyíthetnek a lokális szereplők, akik szakmai alkalmatlanságukat, tehetetlenségüket a hatalom iránti szervilizmussal és a valóságot meghajlító sikerpropagandával kompenzálják. Ennek igazolására az elmúlt hónapokból több képtelennek nevezhető hazai hivatalos oktatáspolitikai megnyilatkozást idézhetnénk. Melyek csak azért nem háborították föl tömegesen a végeken robotolókat, mert lekötötte és leterhelte őket a mindennapi feladatok ellátása, a szociokulturális és társadalmi egyenlőtlenségből fakadó kihívások kezelése (hála és elismerés nekik), s mindemelllett a terjedő apátia és köröttünk lévő világ abszurditásainak elfogadása.

Ha világ abszurditásról van szó, akkor nekem elsőre a szocialista néphadseregben szerzett tapasztalatok jutnak eszembe. Talán azért, mert abban kalocsai laktanyában töltöttem le a felsőfokú tanulmányaim előtti 11 hónapot, ahol az a hír járta, hogy az előző évben az eskütételre megjelent honvédelmi miniszter tiszteletére nemcsak festékszóróval zöldre fújták a sárguló füvet, de a lehullott leveleket is visszavarrták a fákra. Lehet, hogy ezt a mendemondát csak a jól ismert katonai nagyotmondás tradíciói alkották meg, de az biztos, hogy én személyesen is át-

éltem jónéhány abszurd helyzetet. Amikor F. szakaszvezető a politikai oktatás keretében nem tudta megmutatni a térképen az Európát és Ázsiát elválasztó határvonalat, és kényelmetlen helyzetéből kimenekülve, nagy magabiztossággal és sugárzó tekintettel azt harsogta, hogy „ez lényegtelen, mert jelenleg ugyan csak a világ egyhatod részét teszi ki a szocialista világrendszer, de eljön majd az a boldog idő, amikor már egy tized, sőt egy huszad részén is szocializmus lesz”. Mi akkor csak a matematikai tájékozatlanságán kuncogtunk, nem látva még az 1990-es fordulatot, amely végül is beteljesítette a szakaszvezető öntudatlan jóslatát, bár egészen másféle előjellel, mint ahogy ő állította.

A laktanyai élet abszurd viszonyainak egy jellegzetes története az is, amikor a parancsnokság megtiltotta, hogy a rádió este a leszerelésig hátralévő napok számának bemondásával zárja műsorát. Különösképpen a szám elhangzása utáni ováció zavarta komfortérzetüket. Egy ideig valóban elmaradtak a számok és az azt követő tömeges éljenzések, majd egyszer csak a rádió záróműsorában felhangzott az esti mese, amelyet az ott katonáskodó színművészetisek olvastak fel. Az elsőt talán éppen Máté Gábor remek interpretációjában hallgattuk. A mesében 173 kismalac túrta a földet, később 88 vasorrú bába rabolta el a lányokat vagy 63 botütést mértek a basáskodó Döbrögire. Vagyis minden este – igaz, mesébe illesztve – de elhangzott a leszerelésig hátralévő napok száma, amely a tiltás nyomán még hangosabb örömjongást váltott ki, mint előtte.

Természetesen a katonai viszonyok teremtette abszurd világ másféle tanulsággal is szolgált számunkra. Az előfelvételisek (akiket ott Pityuknak, vagy táposoknak neveztek) egy kiesebb csoportjaként egymás között megfogadtuk, hogy rejtett

tiltakozásként nem használjuk a katonai élet sajátos kifejezéseit. Nem nevezzük a széket stokinak, egyenesbe állítjuk és nem pedig „belőjük” az ágyakat, nem vágunk centit és nem üvöltve, nyomdafestéket nem tűrő szavak kíséretében rendeljük el az ébresztőt vagy a takarodót. Azt is megfogadtuk, hogy a később bevonulókat – általános katonai nyelven kopaszokat – nem fogjuk így nevezni és lehetőleg nem hozzuk őket megalázó helyzetekbe. Szembe akartunk menni a kikezdetetlennek tartott szokásokkal, hogy véget lehessen vetni a kiszolgáltatottak szívátatására épülő végtelenített történetnek. Természetesen nem voltunk olyan naivak, hogy elhittük volna: egy maroknyi csoport viselkedésével megtörheti a több évtizedes tradíciókat – de mégis jó volt azzal a tudattal leszerelni, hogy megpróbáltunk az abszurd laktanyai körülmények között is a normalitás elvárásrendszerének megfelelni.

A normalitásnak való megfelelés földézte bennem a *Hangrobbanás* című Császár István-hangjátékot, amelyet közel 50 éve olvastam, és az amatőr rendezői tanfolyamon aztán ebből készítettem vizsgarendezésemet. Az írás 1973-ban jelent meg az akkor induló fiatal író *Feljegyzések az utolsó padból* című kötetében. Ami azért érdekes, mert témája tulajdonképpen a mai szóhasználatunk szerint az ún. Nagy Testvér uralta világban való lehetséges magatartásformákról szól. A történet azt mutatja be, hogy egy fiatal házaspár milyen viselkedési stratégiákkal válaszol arra a kihívásra, hogy a mindenható Főnök lehallgatja őket otthon. Először azt találják ki, hogy szabadidejükben elmenekülnek otthonról a parkba, és az intimebb helyzetekben fedőszavakat vagy halandzsanyelvet használnak, sőt az is megfogalmazódik bennük, hogy „tanuljunk

meg mutogatással beszélni, mint a némák”. Kétségbeesésükben egy lakatlan szigetre úsznak be, hogy végre külső kontroll nélkül tudjanak őszintén beszélgetni.

Rövidesen kiderül azonban, hogy ott is lehallgatták őket; a poloskát a férfi fogtomése rejti. A pár elkeseredésében ráeszmél, hogy az őszinte beszélgetés és a privát szféra megszüntetése nemcsak kettejük kapcsolatát teszi tönkre, de a gondolkodásuk tompulását is eredményezi. Nem tudnak és nem akarnak tovább rejtőzködően viselkedni, mert, miként a férfi főszereplő megfogalmazza: „nem lehetek külön én, aki létezem, és külön valaki, aki tudja.” Így hát úgy dönt, véget vet az alakoskodásnak, és innentől ugyanúgy beszél a Főnökkel az irodában, mint otthon. Gátlás nélkül Malacpofának, Öreg Sertésfejnek nevezi, aki döbbenetében izolálni akarja a férfit: „Maga veszélyes a társadalomra.” Aki erre azt válaszolja: „Nem lehet, Alattomos Ártány barátom. Nincs rá törvény. Hát nem érted? Ezentúl már így kell élnünk”. Erre a Főnök kétségbeesetten kérleli: „Legalább annyit ígérjen meg, hogy nem szól a többieknek.” A férfi pedig azzal zárja le a beszélgetést: „Minek szólnék? Számukra sincs más megoldás.”

Íme az abszurd viszonyokban való túlélés két különböző magatartásformája. Míg katonai körülményeket csak rejtőzködéssel és a különböző felek közösen alkalmazott önbecsapásával lehet túlélni, a *Hangrobbanás* annak a naiv, fiatalkori reménykedésnek állít emléket, hogy hosszú távon az őszinte beszédnek, önmagunk vállalásának és a közös kiállásnak még a legabszurdabb viszonyok között is van létjogosultsága.

Kaposi József

A *Tanulmányok* rovatba érkező írásokat lektoráltatjuk.

A publikációs stílusra vonatkozó útmutatás, valamint a bírálati adatlap a lektorálás szempontjaival elérhető a honlapunkon: <http://upszonline.hu>

„Human existence cannot be Silent, nor can it be nourished by false words, but only by true words, with which men and women transform the world. To exist, humanly, is to name the world, to change it. Once named, the world in its turn reappears to the nam-ers as a problem and requires of them a new naming. Human beings are not built in silence,³ but in word, in work, in action-reflection. But while to say the true word – which is work, which is praxis – is to transform the world, saying that word is not the privilege of some few persons, but the right of everyone. Consequently, no one can say a true word alone – nor can she say it for another, in a prescriptive act which robs others of their words.

Dialogue is the encounter between men, mediated by the world, in order to name the world. Hence, dialogue cannot occur between those who want to name the world and those who do not wish this naming—between those who deny others the right to speak their word and those whose right to speak has been denied them. Those who have been denied their primordial right to speak their word must first reclaim this right and prevent the continuation of this dehumanizing aggression.”

„Az emberi létezés nem lehet szótlán, de nem táplálkozhat hamis szavakból sem, csakis igazakból, amelyekkel az emberek a világot alakítják. Emberként létezni annyi, mint megnevezni a világot, hogy megváltoztassuk. Miután megnevezték, a világ újra problémaként jelenik meg a névadók előtt, és ez újabb névadást igényel tőlük. Az emberi lények nem csendben, hanem szavak, munka és cselekvés-reflexió által alakulnak önmagukká.

De addig, amíg az igaz szó mondása – ami a munka, a gyakorlat – a világ átalakítását jelenti, ennek a szónak a kimondása nem néhány személy kiváltsága, hanem mindenki joga. Következésképp senki sem mondhat igaz szót egyedül – vagy nem mondhatja azt másokért előíró módon, elrabolva másoktól a szavaikat.

A párbeszéd az emberek találkozása, amelyet a világ közvetít és amelynek célja a világ megnevezése. Ezért nem alakulhat ki párbeszéd azok között, akik meg akarják nevezni a világot, és akik nem óhajtják, hogy ez megtörténjék – azok között tehát, akik megtagadják másoktól a szavuk kimondásának jogát és akiktől megtagadták a beszéd jogát. Azoknak, akiktől megtagadták a szavuk kimondásának elsődleges jogát, először vissza kell szerezniük ezt a jogot és meg kell akadályozniuk ennek az embertelenítő agresszióknak a folytatását.”

Paulo Freire: *Pedagogy of the Opressed.*

Continuum, New York – London, 2005. o.

A fordítás a szerkesztőség munkája.

